

פסחים צט

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות דעות פרק ב

(ד) לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופן אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו וזו היא שיחת רוב כל אדם ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות ועל זה נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים:

2. שערים מצויינים בהלכה

זה אוכל משלו והם אוכלין משלהם. ויש לדקדק על הלשון "מכאן אמרו חכמים" כו', הא כבר אמרו במס' אבות (פ"א מי"ד) ר"ש אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, אבל יש לחלק דהתם מיירי בצרכי הגוף, שהרי אמר ולא מצאתי לגוף טוב, והכא מיירי בצרכי מצות התורה, ועל שהוא אמר והם אמרו אין יכולים לקיים מצות אכילת פסח, וזהו מכאן אמרו דיפה שתיקה לחכמים, כלומר גם לחכמי התורה שחייהם התורה והמצוה ג"כ השתיקה יפה.

3. צל"ח על פסחים דף צט

מכאן אמרו חכמים יפה שתיקה לחכמים וכו'. ויש לדקדק אף שבאינו ידוע איזה נשחט ראשון מפסידין ע"י האמירה, הלא נגד זה לפעמים מפסידין ע"י השתיקה, דאם רק אחד מצא ושחט והשני לא שחט כלום, אז אם אמר ואמרו אוכלין כולן ממנו, ואם לא אמר ולא אמרו אין אוכל רק זה ששחט. ולפי דעת הרמב"ם שהבאתי לעיל שבאמר ואמרו ג"כ פטורין מלעשות פסח שני, וא"כ לא יקיים מצות אכילת הפסח כלל לא בראשון ולא בשני, אתי שפיר מה דקאמר יפה שתיקה לחכמים, שבלא אמר ולא אמרו ושכח רק אחד, מ"מ יקיים גם השני מצות אכילת הפסח בפסח שני, משא"כ באמר ואמרו שמפסידין מצות אכילת הפסח לגמרי לא בראשון ולא בשני. ואפשר שמזה יצא לו להרמב"ם מה שפסק דגם באמר ואמרו פטורין מלעשות פסח שני:

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף צט עמוד א

מכאן אמרו חכמים יפה שתיקה לחכמים קו"ח לטפשים וכו'. הצל"ח מעיר כאן שהרי מה משבח להשתיקה והרי יכול להיות שלא ימצא הישן ויהא רק החדש של שאר בני החבורה ואם היה נמנה ומדבר, היה לו עמם וכששתק נמצא דל"ה לו פסח כלל עי"ש. ופלא הוא הערתו והרי הכתוב אומר ויהי האדם לנפש חיה ומתרגם רוח ממללא והיינו שנשבתח האדם בכוח הדבור שלו, ומה צריך ראיות שהדבור משובח, ומ"ש באבות וסייג לחכמה שתיקה הוא בעניני העוה"ז וכמו"ש שם ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, אבל לא ברוחניות בדרך כלל (ואף בגשמיות צריך לדבר באשר הוא אדם) וכ"ש הכא בפסח שטוב הוא להיות נמנה על הפסח כדיבור. אלא דהגמ' באה לקבוע כאן שצריך לחשוב היטב קודם שידבר שלפעמים יש מקרים שהשתיקה [אף שהוא היפך מעלת האדם למללא] בכ"ז משובחת ועדיף. ומה מעיר הצל"ח שיש היכי תמצוי שהשתיקה רעה היא לו.

5. ספר דבר שמואל

ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים. פירוש שאם נמשכו ממנו כל בני חבורה ראשונה (וכן גרס צבדיא צברייחא צירושלמי בפ"ח ה"ד) הפסח פסול, ונראה דלאחר שמשכו בני חבורה ראשונה חזרו ונמנו עליו אינו חוזר ונראה אפי' אי סבירא לן דצטלי חייס אין נדחיס, ומשום דצמה דנמנו מחדש אין זה חבורה ראשונה אלא כוי כחבורה אחרת חדשה, וכן משמע מדברי הקרבן בעדה שם צדי"כ בפריש פסחו*.

6. לחם משנה הלכות קרבן פסח פרק ג

[ז] וכן חמש חבורות של חמשה בני אדם וכו'. רבינו ז"ל לא הזכיר בהלכות אלו מחלוקת דר' יהודה ור' יוסי דאיתא בס"פ מי שהיה טמא גבי אם ימעט הבית מהיות משה דר' יהודה סבר ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים ר' יוסי אומר ובלבד שלא יניח הפסח כמות שהוא ודבר תימה הוא למה לא הזכיר לא סברת ר' יהודה ולא דר' יוסי. ואם נאמר לתרץ זה דמדנקט סתמא דמתני' דקאמר חמשה חמשה בני אדם ולא נקט חמשה וארבעה משמע דהוי כר' יהודה כדאיתא התם בגמרא דדייק כן מתני' דהוי כר' יהודה מ"מ הרבה סתם רבינו ז"ל הדברים. ועוד דהא בגמרא אמרינן דר' יהודה אזיל לטעמיה דסבר דאין שוחטין את הפסח על היחיד ומעיקרא לאימנויי אחרינא בהדיה קאי ורבינו ז"ל פסק לעיל כמ"ד שוחטין את הפסח על היחיד. מיהו לזה י"ל דכיון דאין שוחטין את הפסח על היחיד לכתחילה א"כ שפיר נקט סברת ר' יהודה ונאמר דודאי מעיקרא לאימנויי אחרינא בהדיה קאי:

7. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ערב פסחים - אי גרסינן ערבי ניחא ואי גרסינן ערב ה"ק ערב ששוחטין בו פסחים א"נ ערב פסח ראשון ושני.

8. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ד' כוסות וההגדה בפ"ש

תוד"ה ערב פסחים... א"נ ערב פסח ראשון ושני. יש להסתפק אם בפסח שני יש ד' כוסות ואמירת ההגדה. לכאורה מתוס' משמע שיש, שהרי קאמרי דהמשנה קאי גם על פ"ש, והמשנה מסיימת לא יפחות לו מד' כוסות. אולם במאירי לעיל צ"ה אהא דקאמר התם דאינו טעון הלל באכילתו ומסביר המאירי דלחם עוני הוא שעונים עליו דברים הרבה וכאן בפ"ש אין ענין זה ע"ש, ומשמע דאין סדר ההגדה בפסח שני. (וע"ע להלן ק"ח ע"א מש"ש).

9. שפת אמת על פסחים דף צה/א

במשנה הראשון טעון הלל באכילתו והשני כו' נראה דבכלל זה גם סיפור יציאת מצרים דנראה דליתא בשני [ל"מ היכא דסיפר בראשון בשעת אכילת מצה אלא אפי' אם לא סיפר בראשון נראה דפטור לדעת הרמב"ם (ס"ז מס' חו"מ) דחייב סיפור יצ"מ בליל פסח נפיק מדכתי' זכור את היום הזה כו' דמשמע ביום היציאה. אכן למ"ש המהר"ל בגבורות (פ"ב) י"ל דבפ"ש נמי חייב]:

10. בית הבחירה למאירי מסכת פסחים פתיחה

מסכת פסח ראשון בע"ה: אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת פסח ראשון היא מסדר מועד והורגלנו בלמודה אחר מסכת סוכה לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החבור וכבר ביארנו שם שזאת המסכתא עם המסכתא הבאה אחריה ר"ל פסח שני היו מתחלה בסדר רבינו הקדוש מסכתא אחת נקראת פסחים ובימי הגאונים חלקוה לשתיים וקראו הראשונה פסח ראשון והשניה פסח שני וגם העתיקו פרק ערבי פסחים ממקומו שהיה אחרון לכל הפרקים ושמוהו אחרון לזה

החלק הראשון שאנו מבארים עכשו בע"ה ר"ל מסכת פסח ראשון ועל זה הסדר זאת המסכתא כוללת חמשה פרקים לפי שיטתנו א' אור לארבעה עשר ב' כל שעה ג' אלו עוברין ד' מקום שנהגו ה' ערבי פסחים

11. המאירי על מסכת פסחים דף צט/ב

אמר המאירי ערבי פסחים סמוך למנחה וכו' זה שהוא תופס לשון ערבי מפני שזה הפרק מקומו בסוף פסח שני וזה שכבר ביארנו בפתיחת החבור שזאת המסכתא ומסכת פסח שני היתה בחבור רבינו הקדוש מסכת אחת לבד ונקרא שמה מסכת פסחים אלא שבימי הגאונים חלקוה לשנים ולהיות ידיעת עניניו זה הפרק הכרחית העתיקוהו ממקומו וסדרוהו בסוף זאת המסכתא ואמנם אמרו ערבי פסחים רומז אל שני הפסחים ר"ל פסח ראשון ופסח שני על שם שזה היה מונח בסוף הכל כמו שביארנו ...

12. ספר דבר שמואל

רשב"ם ד"ה ואפי' וכו' ימכור את מלבושו. כתב בחי' רעק"א
כסוי חרע"א כע"י א' דמוכר כסותו חרע"פ שאלנו הוא
יותר משליש שבכסו ונמשו פרסום הנס החמירו חז"ל יותר ממלוא
טפה, עיי"ש, וזכר יחייב מה שהקשה המרדכי על הרשב"ם פשיטא
ומאי קמ"ל ולפמ"ש חרע"א יש כאן חידוש גדול דאפי' יותר משליש
ג"כ חייב להו"א משום פרסומי ניסא, ואפשר דכוונתו להקשות
שאם זהו עיקר החידוש ח"כ העיקר חסר מן הספר דהמשנה לא
השמיטנו שחייב לזבזב יותר משליש, אך ל"ע דקושית המרדכי על
הרשב"ם היא קושית הגמ' להלן (דף ק"ב ע"א) ואפי' מן התמחו
פשיטא עיי"ש, וראב"ם משי"כ שם.

13. רשב"ם מסכת פסחים דף צט עמוד ב

לא יאכל אדם כו'. כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה:

14. חידושי הר"ן מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, פירש"י בגמ' דסמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה כי היכי דלא ליתיה למיכליה אכילה גסה, כלו' שלא יוכל לבלוע אותה אלא בקושי וכה"ג לא יצא י"ח דלא מקריא אכילה, וכדאמר' (ביבמות) [ביומא פ ב] דמי שאוכל תרומה אכילה גסה שאינו חייב בה משום אוכל אלא משום מזיק.

• ב' הסברים בהמחלוקת

15. ספר חתם סופר על מסכת פסחים דף צט/ב

... וצ"ל דלתיאבון לא חייש ר' יוסי ועיקר טעמיה משום דלא ליכול אכילה גסה ולא יצא י"ח כלל ולכן בשבת וי"ט א"נ לא י"ח בסעודת הלילה אפשר להשלימו ביום כמ"ש תו' לקמן ק"א א' ד"ה ובקדושה כו' משא"כ כזית מצה דליל א' של פסח אין לו תשלומין ולכן חייש ר"י וא"ש דהש"ס לקמן נקט טעמא למסקנא דאתא מתני' כו' יוסי ורש"י ורשב"ם פ"י בה"א משום לתיאבון ודו"ק:

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמט סעיף ב

* (ז) א' <אסור לקבוע (ח) בערב שבת סעודה ומשתה * שאינו רגיל בימי החול, * ואפילו היא (ט) ג סעודת אירוסין, * מפני (י) ד כבוד השבת, (יא) שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול; וכל היום בכלל האיסור. הגה: וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון (יב) ברית מילה * ה או פדיון הבן, * (יג) ו מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט. (יד) ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, (טו) אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדיו, אבל מצוה להמנע * (טז) מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, * (יז) מט' שעות ולמעלה.

17. משנה ברורה סימן רמט

(יז) מט' שעות ולמעלה - היינו שעות זמניות והוא רביעית היום עד הלילה ומ"מ נראה דבימות החורף בזמן שהימים קצרים מאד מצוה להמנע מלקבוע סעודה הרגילה אפילו קודם ט' שעות כל שהוא משער בנפשו שעי"ז לא יהיה תאב לאכול בלילה:

18. ביאור הלכה סימן רמט

מותר - ...כתב הד"מ בשם הא"ז מצוה לאכול סעודת שבת לתיאבון ומאחר דעיקר הסעודה הוא לחם לכן אסור לאכול גרימז"ל בשבת קודם הסעודה משום דשוב לא יוכל לאכול עיקר סעודת שבת לתיאבון והד"מ חולק עליו דהא אנן קי"ל דאוכל והולך אפילו מן המנחה ולמעלה עד שתחשך א"כ ש"מ דלא חיישינן אלתיאבון והמג"א הסכים עם הא"ז דנהי דקי"ל כר' יוסי דמותר לאכול אחר המנחה [ולא קי"ל כר' יהודה דס"ל דאסור לאכול ולשתות מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול] הוא רק משום דאין להחמיר עליו מבעוד יום משום חשש דלתיאבון אבל כשהגיע זמן סעודת שבת גם ר' יוסי מודה דמצוה לאכול לתיאבון [עיינן תוס' פסחים צ"ט ע"ב שהוא נגד סברא זו דבדואי יהיה זהיר בזה ע"ש אבל מכמה פוסקים משמע דלא ס"ל כהתוספות] וא"כ כיון שעיקר הסעודה הוא לחם אין לאכול גרימז"ל או שארי מיני מזונות כה"ג קודם כדי שיהא תאב לאכול וכמו מן המנחה ולמעלה לר' יהודה [זהו כוונת המג"א בבירור בעז"ה ואח"כ מצאתי במחצית השקל שגם הוא ביאר כמש"כ דמבעוד יום גם להמ"א מותר ועיין בפמ"ג] ובמקומות דנוטלין לידים קודם קידוש שעל הכוס פשיטא דאסור לאכול קודם המוציא כדי שלא יהיה הפסק רב בין נטילה להמוציא וע"ש עוד שהקשה דהוא גרם ברכה שאינה צריכה וגם דאסור להקדים ברכת במ"מ קודם לברכת המוציא. והנה במקומותינו שהמנהג שאין נוטלין לידים קודם קידוש נהגו העולם להקל בשחרית כדעת הד"מ ואוכלין מיני מזונות לאחר קידוש קודם הסעודה ועיין בשו"ע של הגר"ז שיישב המנהג וכתב שאין למחות ביד המקילין ומ"מ יש אנשי מעשה שמחמירין לעצמן במקום דאפשר כדעת המג"א ותיכף אחר הקידוש נוטלין לידים ומברכין על הפת ואוכלין הכל בתוך הסעודה... ועכ"פ לכ"ע נכון להדר שלא למלא כרסו משארי אכילות קודם סעודת הפת:

19. ערוך השולחן אורח חיים סימן רמט סעיף ו

עיקר הידור המצווה וכבוד השבת הוא שיאכל סעודת שבת לתיאבון שיהיה כמעט רעב ומצינו בירושלמי פ"ב דתענית [היי"ב] ר' אבון ציים כל ערובא שבתא שהיה אסטניס ולא אכל רק פעם אחת ביום ואם היה טועם בע"ש לא היה אוכל בלילה לתיאבון לפיכך התענה וראוי לכל ירא אלקים שבימות החורף שהימים קצרים לא יאכל שום סעודה קטנה בבוקר ולהראב"ד אסור לקבוע סעודה אחר הצות [לגירסת המ"מ שם] כללו של דבר החכם עיניו בראש וכבוד שבת גדול מאד מאד:

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקכט

(א) מצות יו"ט לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתיה. * (ב) ואל יצמצם בהוצאת יו"ט, (ג) וצריך * לכבדו ולענגו (ד) כמו בשבת. הגה: (ה) א אסור לאכול * (ו) ממנחה ולמעלה * בעי"ט, כמו בשבת, (ז) שזוהו מכלל הכבוד (רמב"ם פ"ו); ב מיהו אם עי"ט שבת, (ח) יכול לקיים סעודה שלישית ויאכל מעט פת לכבוד יו"ט.

21. משנה ברורה סימן תקכט

יכול לקיים - ר"ל אפילו אם שכח או עבר ולא קיים סעודה שלישית קודם זמן מנחה קטנה [ט] יכול לקיים אח"כ אך אז מצוה לתתלה לזוהר שיאכל רק [י] מעט פת כדי שיאכל בלילה לתיאבון

22. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

לא יאכל אדם - ... וא"ת ומה לא יאכל אי מצה אפילו קודם נמי אסור כדאמרינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמר בגמרא (ד' קז:): אבל מטבל הוא במיני תרגימא וי"ל דאיירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה אבל מצה עשירה שריא וכן היה נוהג ר"ת.

23. הרא"ש על פסחים פרק שלישי - סימן ז

ירושלמי (פ"ה ה"א) ר' לוי אומר האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ונראה דדוקא מזמן איסור תמיז ואילך:

• [מח': מתצות או מד' שעות]

• הסבר

• SEE LAST MM

24. שו"ת אנרות משה אורח חיים חלק א סימן קנה

בענין איסור אכילת מצה בערב פסח ואיך יעשו אלו שאין רוצים להשאיר חמץ לשתי הסעודות דשבת שחל בע"פ ה' אדר שני תשי"ד. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר שמחה עלבערג שליט"א עורך הפרדס. מה שרוצה כתר"ה לידע דעתי הקלושה בדבר איך יעשו אלו שאין רצונם להשאיר חמץ לסעודת השבת שחל שנה זו בערב הפסח בחיוב הפת ולחם משנה שצריכים לשתי הסעודות, אבאר מתחלה עצם איסור מצה בערב פסח שפליגי הראשונים בזמן האיסור וממילא יתבאר גם למעשה.
הנה רבותינו הראשונים פליגי אם איסור מצה הוא כל היום דע"פ או רק מזמן איסור חמץ, שדעת בעה"מ והרא"ש בפסחים דף מ"ט שהוא רק מזמן איסור חמץ והרמב"ן סובר שם שהוא אסור בכל היום. ...
ולמה שבארתי יש מקום למה שנהגו הרבה שאין אוכלין מצה מר"ח ניסן כדהביא הח"י סי' תע"א סק"ז משכנה"ג דכיון דלטעם בי שמתעם זה אסרו כל היום היה שייך בעצם לאסור עוד משלשים יום קודם לרבנן ומשתי שבתות לרשב"ג, אך לא רצו חכמים להטריח כ"כ על הצבור לכן שייך שיחידים יחמירו על עצמם גם משלשים לרבנן ומשתי שבתות לרשב"ג, ומכיון שאינו מדינא החמירו רק שתי שבתות לרשב"ג, ויש גם יחידים שמחמירין גם בזה לנהוג איסור במצה כל שלשים יום קודם.

25. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

עד שתחשך - מקשי' אמאי איצטריך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורבני"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז:): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום...

26. קובץ המאור תשרי תשס"ז - בענין תוספת שבת ויו"ט ADDENDUM ATTACHED

27. התוס כתובות (מז. ד"ה דמסר)

אע"ג דאמר במו"ק ושמתח בהגך ולא באשתך דאין נושאין נשים בחולו של מועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה ודרשה גמורה היא כדאמר בחגיגה דהוי מדאורייתא איכא למימר דהכא איירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא ובטילה באותה שעה מן המלאכה.

28. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת פסחים דף צט/א

(ריב) דף צ"ט. בתוס' ריש ע"פ כתבו, דאכילת מצה היא דוקא עד שתחשך, ולא כמו בשבת דאפשר לקדש מבעוד יום, וטעמא, משום דכתיב בלילה, ותוספת יו"ט לא הוי לילה, ומשמע, דאי לא קרא ראוי לומר, דיצא בפסח ומצה בתוסי יו"ט, כיון דקדוש לענין איסור מלאכה ה"ה לענין מצות היום, וקשה דבכתובות מ"ז כתבו, דבתוס' יו"ט ליכא מצות ושמחת בחגך, אף דאסור במלאכה מדאורייתא, ומ"ש מצות מצה ממצות ושמחת:

29. הגדה של פסח מבית לוי (עמ' קכד):

"יכול מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך." [צ"ע דאיך הוה ס"ד דיוצאים בסיפור יציאת מצרים בארבעה עשר הלא כתיב ביום ההוא. ונראה לבאר ע"פ מה שכתבו התוס' בפסחים (צט:): דמצה ומרור אין יוצאים בהם בזמן של תוספת יו"ט משום דאיתקשו לפסח שזמנו רק בלילה. וזה היה הס"ד שסיפור יציאת מצרים יהיה מבעוד יום דהיינו בתוספת יו"ט, דהו"א דכמו דקידוש וסעודה שייך בזמן של תוספת יו"ט ה"נ סיפור יציאת מצרים...]

הקשה הגר"ח [על דברי התוס' בפסחים] דנהי דיש על התוספת דין קדושת יו"ט מ"מ דבר שקבוע זמנו לליל חמשה עשר מה שייך בו תוספת, והלוא תוספת יו"ט אינו שייך אלא לקדושת יו"ט ולאיסור מלאכה אבל אינו שייך למצוות מיוחדות כגון מצה וסוכה שאין להם שייכות לדין יו"ט אלא הם מצוות שהייבה התורה לקיימם וקבעה להם זמן ובשעת התוספת עדיין לא הגיע זמנם.

30. קובץ הוספות להגש"פ - בריסק ע' עט - פ

מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר, זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת", וכן כתב בספר המצות (מצוה קנז) וז"ל: "היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר מניסן וכו' רוצה לומר שהוא צוה לזכרו כמו שאמר זכור את יום השבת". ולכאורה דימה המ"ע של סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו ניסן להמ"ע דזכירת יום השבת, דהרי המ"ע של זכירת השבת הוא לומר ולהזכיר שהיום הוא יום שבת, ולהבדיל את יום השבת משאר הימים, וכמו שכתב בהלכות שבת (פכ"ט ה"א): מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרוהו זכירת שבת וקידוש.

הרי שדעתו היא דבכלל המ"ע של סיפור יצי"מ בליל ט"ו ניסן, הוא גם שיזכיר ויאמר שהיום הוא היום שבו יצאו ממצרים, וכמו בזכירת יום השבת שצריך לומר שהיום הוא יום השבת, ואם לא אמר דבר זה לא קיים ולא יצא המ"ע דסיפור יציאת מצרים. ועיקר מצוה זו אנו מקיימים בתפילה או בקידוש בליל פסח שאנו אומרים בו "זמן חרותנו", שבזה אומר ומייחד שהיום הזה הוא היום שבו יצאנו ממצרים, והוא חידוש גדול.

ולפי זה אתי שפיר ומובן היטב הא דצריך לקדש בלילה דוקא, שהרי בקידוש מקיים הוא חלק מהמ"ע דסיפור יציאת מצרים, וסיפור יציאת מצרים הרי צריך להיות בלילה דוקא, וכדאמרינן בהגדה דמצות סיפור יציאת מצרים הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ומצה ומרור הרי מצותן בלילה דוקא, וכמו שהביאו בתוס' שם מהתוספתא. וא"ש הכל.

31. שו"ע יורה דעה - סימן קצו

(א) שבעה ימים שהזבה סופרת מתחילין ממחרת יום שפסקה בו... הגה- וי"א אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול, אינה יכולה לבדוק או ללבוש לבנים ולהתחיל ולמנות מיום המחרת, מאחר דהקהל כבר עשו אותו לילה (ת"ה). י"א דמותר אפילו עשו הקהל שבת: ונוהגין לכתחלה ליהזר, ובדיעבד אין לחוש...

32. תוספות רבינו יהודה החסיד (ברכות כז).

דלילה בעינן דוקא ומצה איתקשאי לפסח אבל אם אכלן מבעוד יום לא יצא ידי חובתו אעפ"י שיכול לקדש ולהתפלל של שבת כדאמרינן הכא לענין פסח ומצה בעינן לילה ממש ומיהו שמא הזכיר משתחשך לאשמעינן שאע"פ ששחיטת פסח מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כמו שאר קדשים ולעולם אין לחלק לענין תוספתא דאמרינן.

33. ספר גליוני הש"ס - פסחים פד

שם ב' שצירת העלם מבעוד יום איכא בינייהו, כיצד שמיש על הגליון לעיל ה' א' לענין אס פסח נאכל בתוספת יו"ט וכעת ראיתי בתוס' רבינו יהודה החסיד ברכות כ"ז א' ד"ה דרב שנסתפק בלמה בזה ודעתו טובה דרשאיין לאכול הפסח בתוספת עשיה ואולם מהך דכאן לכאורה משמע איכא דאי איכא בזמן שיכולין להוסיף הא היל ראי לאכילה דאשיי אינו מוסיף עדיין מ"מ כיון שיכול לקבל התוספת ולאכול איכא הא היל ראי לאכילה ועי' זכרים ל"ד א' דכיון דאי צפי תשוב עליי מיקרו ראי לקבל טומאה ואיכא כיין שיכול לחשב שמקבל עליו תוספת יו"ט אפי' אינו מקבל מיהו ראי מיקרי ואפי' צפי דיבור נמי היל למיחשב ראי ואילו ליסמא דמבעוד יום דגמי משמע דכל זמן היום חשיב ראי ויליט גיכ לסכנת רבינו יהודה חסיד

34. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסז

(ב) מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, * (ג) ובפלג (ד) המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית (ה) ולאכול מיד (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

35. משנה ברורה סימן רסז

(ה) ולאכול - הטעם דכיון דקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד [ו] ויכול לגמור סעודתו מבע"י [ז] ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית

בלילה [ח] וטעמם דכיון דהג' סעודות ילפינן ממה דכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' וגו' בעינן שיקיים אותם ביום שבת עצמו [ט] ולתחלה נכון לחוש לדבריהם:

1. דף על הדף פסחים דף צט עמוד ב

משנה: ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך וכו'. ופירש"י כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה, עכ"ל. וכ"כ הרשב"ם ע"ש.

ויל"ע מה זה ענין ל"הידור מצוה", דלכאור' שייך זה דוקא בחפץ של מצוה דמצוה ליפותו ולהדרו ויראו הכל "שמחבב" המצוה ומרבה כבוד שמים וכו' וכנלמד בשבת (קלג ב) מדכ' "זה קלי ואנוהו" יעו"ש, והיינו שע"ז מהללים ומשבחים לקב"ה ומרבים כבודו ית"ש מתוך שרואים שמקיימים מצותיו "בהידור", ומשא"כ הכא שאין הדבר ניכר כלל שאוכל מצת מצוה "לתיאבון" וליכא עי"ז ריבוי "כבוד שמים", וא"כ מנין לרש"י ולנכדו הרשב"ם דה"ט דלא יאכל אדם וכו' וששייך "הידור מצוה" גם בכה"ג.

ונר' בזה, דהנה יעו"ש בשבת דכ' זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה וכו' ס"ת נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה וכו', ומקשי העולם מה ענין לכותבו "לשמו" לענין "הידור מצוה" הא אינו "ניכר" כלל ואינו "מייפה" בכתיבתו "לשמה" את הס"ת כלל וא"כ לא מתנאה בזה הס"ת וא"כ מהו שכ' לזה גבי "הידור מצוה". **אלא בהכרח, דהידור מצוה כולל ב' ענינים, חדא לייפות לחפצא של מצוה "חיצונית" שיהיה לולב וסוכה ושופר נאה ונחמד למראה ועי"ז יתרבה כבודו ית"ש ותשוקה לקיום המצות בשמחה ובטוב לבב וכו', וחדא לקיימו בהידור ע"פ ההלכה ככל שאפשר ואף על פי שאינו "ניכר" חיצונית כלל, דגם כשמקיימו ע"פ כל הדינים והחומרות הרי זה ספר תורה נאה והיינו מבחינה "פנימית", וע"ד מש"כ בפ"ב דשבת (כה ב) ת"ר איזהו עשיר וכו' ר' עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה במעשים יעו"ש, וכן יעו"ש עד"ז בספ"ח דיומא (פו א) ואהבת את ה' אלקיך שיהיה ש"ש מתאהב על ידך וכו' מה הבריות אומרות עליו וכו' ראו כמה נאים דרכיו וכו' יעו"ש, גם כשהוי מתוקן "בפנים" כדבעי וכהלכתו ה"ו נחשב נאה ודומיא דמצינו בגמ' הנ"ל גבי אדם דנחשב נאה כשמעשיו "הפנימיים" מתוקנים, וא"כ תרואיהו בכלל "הידור מצוה", וזהו דכ' בגמ' "וכתוב בו לשמו" דאף עי"ז מקיימים למצ"ע דהידור מצוה.**

וא"כ אתי שפיר מש"כ רש"י ונכדו ז"ל דה"ט דסמוך למנחה לא יאכל כדי לקיים למצ"ע דמצה על השובע והוי הידור מצוה, דהא עי"ז מקיימו "כהלכתו" ביותר ואף על פי שאינו "ניכר" כלל, ודומיא ד"כתוב בו לשמו", והבן בס"ד. ושור"ר בספר "באר מרים" (עמ' רט"ו) שכ' בדברים הללו בשם הגאב"ד דבריסק ה"ה הגרי"ז ז"ל דאיכא ב' דינים בהידור מצוה, ועפי"ז בי' כנ"ל לרש"י הכא שיאכל מצה לתיאבון וכו' יעו"ש, [והובא בס' דף על הדף] בשבת שם (עמ' של"ד), ועש"ע דהביא מספר "עטרת משה" שכ' ג"כ עד"ז יעו"ש]... [נופת צופים]

ובענין זה כתב עוד בזה הגאון ר' אליהו פישר שליט"א:

והנה התיאבון הוא מצד רעבון הגוף וככל אכילה של אדם רעב, ולכאור' זה מפחית מכוונת המצוה, דהיינו שיאכל משום שהוא רעב ולא משום המצוה, אעפ"כ יש בזה מצד שני מעליותא, כי כשאוכל בתיאבון הוי הידור המצוה. והנה מצינו בסוף הפרק מטרה הפוכה בקיום מצוה (והוא בדף קיט ב) במשנה אין מפטירין אחר הפסח כו' ומפרש בגמ' שקרבן פסח נאכל על השובע, וברשב"ם "וכן כל קרבנות כדכ' למשחה וגדולה כדרך שהמלכים אוכלין", כנראה הפי' שכאשר הוא אוכל הבשר לשבור רעבונו הריהו בשעת האכילה כדל ורש שבאכילה זו שובר רעבונו, ואכילת מלכים היא לתענוג בלבד ובדרך זו צריך לאכול את הקרבנות, וכאן אנו מוותרים על ההידור מצוה הנ"ל משום סוג אחר של הדור שנאמר במיוחד בקרבנות.

(ובתוס' דף ק"כ. ד"ה מפטירין הביא בשם הירושלמי טעם נוסף לאכילת קרבן פסח על השובע "כדי שלא יבא לידי שבירת עצם". ובעומק הענין נראה לומר שהטעמים דומים, משום שהאוכל כשהוא רעב עלול טפי לשבירת עצם, ואין זה למשחה ולגדולה)

ובדרך מוסרית הי' נראה לבאר הני תרי הלכות הפוכות, שבמצה מצינו הידור לאכול לתיאבון ובקרבן פסח ההידור לאכול לשובע, כי מצה שהיא קמח ומים בלבד אין באכילתה תאוה מרובה והאוכל בהנאה אינו זולל וסובא, משא"כ בשר ובפרט צלוי, אפשר להגיע באכילתו לידי תאוה מרובה. ולפ"ז יובן היטב ההבדל שבמצה אם הוא שבע ואכלה בדוחק ובקושי אין בזה הידור מצוה וכאשר אוכלה כשהוא רעב נאכלת בחשק ואעפ"כ אין בזה הגררות לזלילה, משא"כ בקרבן אם יאכלנו כשהוא רעב יאבד תואר וצורת אכילה של מצוה, וכאשר הוא נאכל על השובע עדיין יש בו הנאה מועטת וההידור מצוה במקומו עומד, ויתכן שבאכילת בשר על השובע יהנה באותה מדה של אכילת מצה לרעבון ע"כ ודפח"ה.

בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תלג) הגדיר דין זה בזה הלשון: "דמצוה לאכול מצה לתיאבון משום הידור מצוה, כיון דאכילה הוא רק כשנהנה [הנאת גרונו להלכה, הנאת מעיו לריש לקיש] חשיב הידור מצוה כשנהנה יותר". ועיין שם שחובת דין זה נובע מחמת הדין של 'זה אלי ואנוהו' (בשלח טו, ב), ודרשו חז"ל (שבת קלג, ב) התנאה לפניו במצות, [וראה בדבריו עוד מה שחידש על פי זה].

ונמצינו למדים מזה, כי מלבד מה שמצינו חובת הידור מצוה - בחפץ שמקיימים בו את המצוה - כסוכה ולולב וכיוצא בהם, וכלשון החז"ל 'התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה', יש דין של הידור אף במעשה של קיום המצוה, שתהיה המעשה באופן היותר נאות, ולכן אסרו לאכול בערבי פסחים סמוך למנחה, כדי שיאכל מצה של מצוה בערב לתיאבון משום הידור מצוה. וכיוצא בזה כתבו הראשונים (עי' תוס' ברכות כא ב ד"ה עד) שאף על פי ששומע כעונה בקדיש וקדושה וכיוצא, מכל מקום ענייה חשובה הידור מצוה, כי מעשה של מצוה כשמתקיימת באופן היותר נאות נחשב כהידור מצוה [וראה באבני נזר שם מה שחידש בזה, וע"ע שם סי' תפד וסי' תצב].

2. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

לא יפחתו לו מארבע כוסות - מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם ומיהו גם בקידוש שמא היה לכל אחד כוס כדמשמע לקמן (דף קו.) גבי חזיה להווא סבא דגזיין ושתי אבל בפרק בכל מערבין (עירובין דף מ:) גבי זמן משמע קצת שלא היה לכל אחד כוס ועוד דאמר בגמרא (לקמן דף קח:) השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא והוא דשתה רובא דכסא משמע דהם יצאו בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא ועוד דמשמע דלכתחלה אין רגילות להשקותם מיהו יש לדחות בשיש להם כוס לעצמם אי נמי בבניו ובני ביתו קטנים מיירי שלא הגיעו לחינוך ואין אשתו בכלל ומיהו בגמרא משמע שצריך כל אחד ארבע כוסות דקתני (שם) הכל חייבין בארבע כוסות אחד נשים ואחד תינוקות אמר רבי יהודה מה תועלת לתינוקות ביין משמע דלתנא קמא צריך כוס אף לתינוקות ויש לדחות דחייבין לשמוע ברכת ארבע כוסות קאמר ומשום חינוך ונראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד והמחמיר צריך לזוהר שלא יאבד כוסם פגום דאמר בגמרא (לקמן ד' קה:) טעמו פגמו.

3. קונטרס המאור אלול תשס"ט---קונטרס 'אז ישיר' - EXCERPT [FULL ARTICLE IN THE ADDENDUM]

הסבר דין שומע כעונה

ויש להסביר דין שומע כעונה ע"פ דברי התוס' (פסחים צט: ד"ה לא יפחתו). התוס' הביאו ב' דעות אם כל אחד מבני הבית צריך לשתות ד' כוסות או שמא די אם הבעל הבית ישתה הד' כוסות בעד כל בני ביתו.

הגר"ח (מרח"ה ה"ה חו"מ פ"ז ה"ט) הסביר שהמחל' בתוס' תלויה אם עיקר מצות ד' כוסות היא המעשה השתיה או אם עיקר מצות ד' כוסות היא שאמירת ההגדה תהיה על הכוס. לצד הראשון, כיון שהמצוה היא שתיית הכוס, צריך כל אחד ואחד לשתות כוס לעצמו. אבל לצד השני, כיון שהמצוה היא שהאמירה

תהיה על הכוס, אם הבעל הבית מוציא את כולם ע"י אמירתו, הם יכולים לצאת מצות ד' כוסות באופן זה ג"כ, שהעיקר היא האמירה ולא השתיה.

אך החזו"א (או"ח ס' כט ס"ק ג) הסביר דברי התוס' באופן אחר. החזו"א הסביר שהמחל' בתוס' תלויה בדין שומע כעונה. החזו"א חקר "הא דאמרינן שומע כעונה, אי פירושו שיוצא במעשה השמיעה לחוד, או שמתייחסים אליו גם הדיבור של המשמיע ע"י שמיעה ויוצא יד"ח בשיתוף השמיעה והדיבור של חבירו." כלומר שיש לחקור בדין שומע כעונה, האם הוא יוצא משום שכל דין המצריך דיבור מספיק ג"כ בשמיעה, ולכן אם שמע מאחר יצא ידי חובתו בזה. או שמא כל מה שעשה המשמיע מתייחס אל השומע, כאילו השומע ג"כ עשה כל מה שעשה המשמיע, אפילו שאר תנאי המצוה.

והחזו"א הביא ראיה לצד השני מדין קריאת המגילה. אם שומע כעונה פועל באופן שהשומע יוצא ע"י שמיעה ואין צריך לענייה ממש, אינו יכול לצאת ידי חובת קריאת המגילה, שהרי הוא צריך לקרוא מתוך המגילה. אבל אם כל מה שעשה המשמיע מתייחס אל השומע, כיון שהמשמיע קרא מתוך הכתב, הרי קריאתו מתייחס אל השומע כאילו הוא ג"כ קרא מתוך הכתב.

עוד הביא החזו"א ראיה מקידוש של שבת ויו"ט שדינם שצריך לקדש על הכוס, אך נוהגים שרק יש כוס להמקדש. אם שומע כעונה פועל באופן שהשומע יוצא ע"י שמיעה, איך אפשר לצאת בזה, הלוא השומע אין לו כוס והרי הוא כאילו קדש בלא כוס. אך אם שומע כעונה פועל באופן שהשומע מתייחס לכל מה שעושה המשמיע, א"כ כיון ששמע הרי הוא כאילו קדש על הכוס.

וע"פ חקירה זו הסביר החזו"א את דברי התוס'. הדעה שאין בני הבית צריכים כוס לעצמם אלא יוצאים ע"י הכוס של הבעל הבית, סוברת כהצד השני, שע"י שומע כעונה השומע מתייחס לכל מה שעשה המשמיע. לכן, כיון שבני ביתו יוצאים ע"י אמירת ההגדה של הבעל הבית, הרי הם יוצאים גם תנאי המצוה הקשורים לאמירת ההגדה (כאילו יש כוס לעצמם), והיא מצות ד' כוסות. והדעה החולקת סוברת שדין שומע כעונה רק מועיל באופן שהשומע יוצא כאילו הוא ג"כ ענה, אבל לא להתייחס אל כל מה שעשה, ולכן מהני רק לאמירת ההגדה ולא למצות ד' כוסות, והבני בית צריכים כוס לעצמם.

שומע כעונה בברכת כהנים

ועיין בבית הלוי (עה"ת סוף ספר בראשית) שכתב שלא מהני שומע כעונה בברכת כהנים שיהא כהן אחד קורא וכולם ישמעו לו משום "דשומע כעונה שייך רק בדבר דאין צריך בו אלא אמריה לחודא. אבל ברכת כהנים דצריך קול רם כאחד האומר לחבירו וכמו דנפקא לן בסוטה מקרא דאמור להם ובזה לא שייך שומע כעונה." כלומר, שמכיון שבברכת כהנים יש דין שהכהנים יאמרו את הברכות בקול רם, והוא מהפסוק "אמור להם", לכן לא מהני דין שומע כעונה.

והחזו"א (שם) הקשה עליו שמכיון ששומע כעונה פועל באופן שכל מה שעושה המשמיע מתייחס אל השומע כאילו הוא ג"כ עשאו, א"כ גם בדין קול רם יש לומר שאם שמע כהן מאחר שהיה מברך בקול רם, הרי השומע ג"כ מתייחס כאילו הוא ג"כ בירך בקול רם וכמו שמצינו לגבי ד' כוסות וקריאת המגילה.

והגר"ח (הובא בהגדה של פסח מבית לוי עמ' קו, וכן הוא בנפש הרב עמ' שב בשם הגרי"ד) יישב דעת הבית הלוי שגם הבית הלוי מודה ששומע כעונה פועל באופן שהשומע מתייחס לכל מה שעושה המשמיע. אולם, דין ברכת כהנים הוא יוצא מן הכלל משום שיש תנאי במצוה זו. באמת, כהן ששמע ברכת כהנים בקול רם, הרי הוא כאילו אמר ברכת כהנים בעצמו בקול רם. אמנם, הטעם ששומע כעונה אינו מועיל הוא משום שהדין של קול רם נובע ממה שחלק ממצות ברכת כהנים היא שהכהן יהיה מצורף עם הישראלים שמברך. ואם הכהן אינו אומר את ברכתו בקול רם, בכדי שהציבור אינם שומעים אותו (ממש), הרי לא יצא ידי המצוה, שאף אם שומע כעונה פועל באופן שהשומע הרי הוא כאילו אמר בקול רם, מ"מ כיון שעדיין חסר הכהן הצירוף עם הציבור, לא יצא ידי חובתו.

ונראה להסביר המחל' בין הגר"ח והחזו"א. החזו"א סובר שבפסוק "אמור להם", ההדגשה היא על "אמור", שהאמירה היא עיקר המצוה. "להם" הוא רק תנאי באמירה שצריכה להיות בקול רם, שתהיה האמירה להם. ולכן שומע כעונה מועיל שמכיון שהשומע מתייחס לקול רם של המשמיע, וגם האמירה של המשמיע היתה מכוננת כלפי העם, הרי זה כאילו השומע בירך את העם בקול רם. משא"כ, הגר"ח הבין שההדגשה היא על "להם", שצריך לאומרו באופן שהישראלים ישמעו, וזוהי עיקר ברכת כהנים. הגויה"כ היא שבני ישראל ישמעו את ברכת כהנים. האמירה היא רק פעולה אמצעית כדי לאפשר את העם לשמוע.

ונראה להוסיף הסבר לדברי הבית הלוי. עיין בספר הפלאה (כתובות כד): שכתב "איכא מצות עשה להתברך מן הכהנים ... אע"ג דבתורה אינו מפורש הצווי אלא על העושה, המצוה על שניהם." מבואר מדבריו, שיש מצוה גם על הישראלים להתברך מלבד המצוה על הכהנים לברך. הדבר אברהם (חלק א: לא) הביא ראיה לזה מהירושלמי (הובא בתוס' חגיגה טו. ד"ה יוסי) שכתב שאסור לישראל להסתכל בכהנים בשעת ברכת כהנים משום שעי"ז מסיח דעת מן הברכה. ואם אין מצוה על הישראל להתברך, למה יש הקפדה על היסח הדעת, הלוא הכהן עושה מה שצריך לעשות. אלא ודאי, שיש גם מצוה על הישראל להתברך.

ולפי יסוד זה, שיש על הישראל מצוה להתברך, נראה לומר שמקור דין זה הוא מהפסוק "אמור להם." הפסוק דורש שאינו מספיק מה שהכהנים יברכו את העם אלא הפסוק דורש (ברמז) שגם הישראלים חייבים לבוא להתברך (כלומר, שהם ישתתפו בהמצוה).

החידוש שחידש הגר"ח שברכת כהנים צריך צירוף בין הכהנים והעם מובן ע"פ חידוש ההפלאה שיש חיוב על העם להתברך. המצוה דורשת השתתפות משתף של כהנים וישראלים. ולכן הכהנים צריכים לברך בקול רם באופן שישמעו העם כדי שהכהנים יהיו מצורפים עם העם. הצירוף שנדרש בין הכהנים לעם נובע מחיוב על הכהן לברך וחיוב על העם להתברך. ע"י שיש חיוב לשניהם במצוה זו--ניתן לצרף שני החיובים, והוא ע"י הדין של קול רם. שומע כעונה אינו מועיל כאן משום שהמצוה דורשת ששניהם יצטרפו לצירוף ביניהם ישר (ולא שהישראל יצטרף לכהן ע"י שמיעה מאחר (באופן עקיף)).

ויש לדחות תלית דברי ההפלאה בדברי הגר"ח. אפשר לומר כהגר"ח שברכת כהנים צריך צירוף ולא משום שיש מצוה על הישראל לשמוע אלא מדין מיוחד בברכת כהנים שהכהן צריך להצטרף לעם (כאילו הישראל הוא החפצא של מצוה). מצד שני, אפשר לומר שיש מצוה על הישראל להתברך, ומצוה זו אינה תלויה על שמיעת ברכת כהנים, אלא רק צריך לעמוד שם להתברך, ויוצא אפילו אם לא שמע את הברכות. מ"מ אם נסביר את דברי הגר"ח ע"פ ההפלאה, שיטתו מובן יותר.

והאחרונים כתבו עוד טעמים למה אין שומע כעונה מועיל לגבי ברכת כהנים. עיין במועדים וזמנים (ח"ז ס' קפ) שכתב "דברכת אלקינו ית"ש חל על עם ישראל ע"י קול הכהנים דוקא, וא"כ בשומע כעונה אף שמועיל תמיד אבל במציאות אין כאן קול כהנים וכן בשיר דלויים לא נאמר שומע כעונה שצריך הקול ממש דוקא." כלומר, שאף שהכהן השומע יכול להתייחס אל המשמיע באופן שיהיה כאומר בקול רם, מ"מ יש תנאי בברכת כהנים שהקול היוצא צריך להיות קול הכהן ממש, ולכן כהן השומע אינו יכול לצאת מפני שלמעשה קולו לא היה נשמע.

ויש להסביר שאף ששומע כעונה מועיל באופן שהשומע עשה את כל מעשה המצוה, אין שומע כעונה מועיל לקיים כל התנאים הנדרשים לקיום המצוה. ולכן אף אם עשה מעשה המצוה, כיון שבמציאות לא קיים כל התנאים הנדרשים לקיום המצוה, הרי לא קיים את המצוה. ומכיון שיש תנאי בברכת כהנים שהקול יהיה קולו של הכהן, אינו מקיים את המצוה ע"י שומע כעונה.

בשו"ת הר צבי (ס' נו) כתב שאין שומע כעונה מועיל אא"כ החיוב אמירה אינו אלא כלפי עצמו, שאין חיוב שאדם אחר ישמע מה שהוא אומר. אבל אם החיוב אמירה הוא חיוב לומר לאדם אחר שום דבר אין יוצאים ע"י שומע כעונה. לכן בברכת כהנים שהחיוב הוא "אמור להם", שצריך הכהן לכוון אמירתו אל העם, והם צריכים לשמוע אותו, שומע כעונה אינו מועיל...

4. שו"ע אורח חיים - סימן תמד

(א) **י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר. ומבערים הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית: הגה - ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה - טוב לבער בערב שבת קודם הצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר הצות. (וביום השבת, יבטלנו) (טור):**

5. משנה ברורה סימן תמד ס"ק ז

(ז) **קודם שעה עשירית - דמשם ואילך אפילו מצה עשירה אסור לאכול כדי שיאכל מצה לתאבון וכדלקמן בסימן תע"א ס"ב:**

(ח) **יקיים וכו' במיני פירות - עיין לעיל בסימן רצ"א ס"ה דיש דעות בפוסקים אם צריך לעשותה דוקא בפת או דסגי ג"כ בשאר דברים ולזה אמר דבשעת הדחק כזה יכול לסמוך על המקילין וע"ש דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. וה"ה דיכול לקיים [א] בתבשיל (כגון קניידליך) אך יש נ"מ דזה אינו מותר רק קודם שעה עשירית והיכא שמקיים בפירות או בבשר ודגים [ב] יוכל לקיים אפילו אחר שעה עשירית אך בכ"ז יזהר שיאכל רק מעט ולא למלא כריסו כדי שיאכל מצה לתאבון. ועיין באחרונים שכתבו דטוב ג"כ שיחלק סעודת שחרית של פת**

לשנים דהא י"א דיוצא בזה ידי סעודה ג' וכ"כ בביאור הגר"א דנכון לעשות כן אך כ"ז אם יש לו שהות לברך בינתיים ולהפסיק איזה שהות כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה:

6. דף על הדף פסחים דף צט עמוד ב

בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן תפ"ט) כתב שנהג בעצמו בסעודה שלישית בער"פ שחל בשבת ואכל מצה עשירה, וכן מובא בתשב"ץ (ח"ג סימן ר"ס). בשו"ת אבני נזר או"ח (סימן שע"ז) כתב לאסור לאכול מצה עשירה שהרי המהר"ל (בס' גבורות ה' פרק מ"ט) כתב שאם אין לו ללילה ראשונה רק מצה עשירה מחויב לאכול לקיים מצות "בערב תאכלו מצות" אף שאינו יכול לקיים מצות לחם עוני, דהוי תרי דינים, וא"כ הו"ל מצה שראוי לצאת בה ידי חובת מצוה, ומה שהתיר ר"ת הוא בלש בלא מים כלל דלא הוה מצה כלל וקרא כתיב "שבעת ימים תאכל מצות". וכן נראה מדברי הגר"א שמיישב בביאורו סימן תע"א ובסימן תמ"ד שכתב ליישב קושית התוס' שהקשו מה לא יאכל ומתוך שמדובר בירקות הרבה וכמבואר בשו"ע בסימן תע"א אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות אבל לא ימלא כריסו מהן, ואין צורך להעמיד שמדובר במצה עשירה."

הנודע ביהודה (או"ח סימן כ"א) כותב וז"ל "ואלמלא שכבר הורה ראש המורים שהוא רמ"א לאסור מצה עשירה בער"פ, הייתי מתיר מצה עשירה כל היום כפי"פ, ועכ"פ אני מורה דעד חצות היום אפילו לרמ"א מותר מצה עשירה, והמורה להיתר כל היום לא הפסיד באם הוא לצורך קצת אפילו אינו צורך חולה וזקן" (עי' בצל"ח פסחים דף י"ג). ולפי"ז כתבו האחרונים שבבתי מלון הגדולים ובבתי חולים שיש קשיים גדולים בהכנת אוכל לער"פ, ובפרט בערב פסח שחל בשבת שיש חשש שמא אם יתנו חמץ בסעודת הבוקר יבואו לידי מכשול חמץ בפסח, אז אפשר לאכול מצה עשירה עד סמוך למנחה קטנה (עי' שו"ת דברי מנחם להגר"מ כשר זצ"ל סימן ט')...

7. RIBIAT-HALCHOS OF PESACH 508-510

a-2) Suggestion #2; Eating egg matzah at the table

A second suggestion for the Shabbos meals on this special Shabbos is the use of egg Matzos (instead of bread/Challa) for the Motzi. Use of egg Matzah might be more practical for families with small children since egg Matzah involves a lesser Pesach risk than bread. (Most Poskim rule that egg matzah is not Chometz, as shall be explained further.)

1: Disadvantages of egg Matzah

There is some element of Halachic doubt surrounding the Brocha of Hamotzi, therefore, egg matzah is not usually preferred in place of bread. Moreover, according to some Poskim, egg matzah is actually considered "valid Matzah" (i.e. Matzah that is valid for the Mitzvah), which may not be eaten Erev Pesach. While this is not the accepted view in our communities, it is nevertheless a Halachic concern.

2: Egg matzah is neither valid "Matzah" nor Chometz

The majority of Poskim rule that egg matzah is not Halachically valid "Matzah" for the Seder purposes because it is not considered "לחם עוני" ("Poor Bread") as its dough contains "rich" ingredients (eggs, fruit juice) in addition to plain flour and water.

The Torah refers to the Matzah of Pesach night as **לֶחֶם עֲנִי** ("Poor Bread"), implying that the "bread" of our forefathers in Egypt and during the Exodus was a simple, basic food. (This is also why the middle broken Matzah is used for the Mitzvah of Matzah at the Seder; its brokenness symbolizes poverty, as a pauper who cannot afford a whole loaf and must suffice with scraps.)^[38a] **Egg Matzah does not have this character. One can therefore not fulfill the Mitzvah with it on the Seder night.**^[39]

■ Why egg Matzah is not Chometz

While egg Matzah is not true Matzah, neither is it Chometz. There are two reasons for this:

- **1: Baked within 18 minutes:** Certified bakeries are careful to bake the dough within 18 minutes (before the unbaked dough can become Chometz), as with ordinary Matzah.
- **2: Mei Peiros ingredients:** Even if the baking occurred after the 18 minute deadline, most Poskim rule that this kind of dough (mixed in only pure fruit juice) cannot become Chometz, even if left standing for many hours. (See also Chapter I; B/e [pge.117] earlier for further elaboration.)

3: Egg Matzah may not be eaten after Z'man Issur Achillah Shabbos morning

One might think that the use of egg Matzos for this Shabbos/Erev Pesach offers a perfect risk-free solution for washing to Hamotzi with non-Chometz bread. However, in fact, some Poskim classify egg Matzah as a form of Chometz Nuksheh (which is forbidden M'derabonon, see Chapter I, D/c [pge.130]).

Therefore, one must not consume egg Matzah *any time after the Z'man Issur Achillah on Shabbos morning*. (Note: The Z'manim, i.e. deadlines of Issur Achillah, Bittul, and Biur typically occur in the late morning of Erev Pesach, as determined each year by the current calendar.)

Indeed, the Ramoh rules that healthy persons may not eat egg matzah during Pesach or in the eve of Pesach (after the hour when Chometz may no longer be eaten, i.e. the Z'man of Issur Achillah.)^[40]

Therefore, even when opting for egg Matzos, it might be wise to treat it as Chometz, and follow the 13 steps described earlier for families eating bread at the table.

4: At least one whole egg Matzah (Kebe'ah) should be eaten at each meal

If one chooses egg Matzos, the following simple rules must be remembered:

- 1) Eat one whole Matzah: One should eat at least one whole egg matzah (two Keziesim=Kebe'ah), if possible. (Less than one matzah might be insufficient for washing with the Brocha "Al N'tilas Yadayim".)
- 2) Egg Matzah after mid-morning forbidden: One may not no longer eat any egg Matzah after the Z'man of Issur Achillah on Shabbos morning, which is Erev Pesach.
- 3) Egg Matzah should be treated as Chometz: One should preferably treat egg Matzah as regular Chometz (i.e. treat the crumbs and leftovers as Chometz).

If one cannot eat a whole egg matzah at the Shabbos night or morning meals, he must at the very minimum, eat no less than the same volume of regular matzah that he would ordinarily be in the habit of eating at a meal. For example, one who ordinarily eats half a matzah when washing for a meal must eat at least that same volume of egg matzah, or he cannot wash and "Bench".^[41]

However, he would not be permitted to make the Brocha of "Al N'ytilas Yadayim" on less than a whole matzah.^[42] When using egg Matzah for the Seudos, one must make certain to eat some other foods as well (e.g. fish, meat etc.) so as to have the character of a genuine meal.

8. ספר תפארת שלמה - על מועדים - לשבת הגדול

במשנה פ' ערבי פסחים (משנה א) ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות. יש לדקדק בלשון המשנה למה נאמר בלשון נסתר ולא יפחתו לו ולא נאמר אפילו עני שבישראל לא יפחתו מד' כוסות. ורש"י פירש דקאי על גבאי צדקה המפרנסי את העניים. אך הנה כל סדר הפרק הזה מדבר בלשון הזה מזגו לו כוס ראשון. וכן (שם משנה ג) הביאו לפניו מצה כו'. וכן במקדש מביאים לפניו גופו של פסח (שם). הנה כל סדר המשניות האלו מדברים בלשון נסתר כו' ומי הם המביאים והמוזגין ולמה נקטו בלשון הזה. אכן הנה יש לרמוז בדברים הללו כי זהו מוסב על ענין הלילה הזה של פסח אשר כל המצות והסדר וארבע כוסות ואכילת פסח מצה ומרור כולם עולים לגבוה. וכל עריכת השלחן ותכונותיו כולו עולה בגופו לגבוה (יחזקאל מא, כב) וזה השלחן אשר לפני ד' וכמו שמבואר עד"ו בזה"ק (פקודי רנב, ב) אצל השלחנות של שבת כי מקום יש בהיכלות העליונים כד עייל שבתא מתסדרין כל פתורי דבני עלמא כו' וההוא חיותא עילאה כו' ועאל בההוא אתר וחמא כל אינון פתורי ואשגח בכל פתורא ופתורא והיך מענגי לי' כו' ע"ש. הנה זה המעלה העליונה יש לסדר השלחן והמצות בלילה זו שכל השלחן גופו הוא נתסדר למעלה לפני ד' ית'. וזהו לשון המשנה הביאו לפניו מוזגין לו וכדומה. לפניו הוא לפני הקב"ה מביאים לפניו סדר מצות הלילה בשעה הזאת וישראל הם המביאין והמוזגין לפני המלך הקב"ה וזהו לפניו כמ"ש (הגדה של פסח) ונאמר לפניו שירה חדשה. וזהו הוא לשון המשנה (פסחים י, ג) ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח. מהו לשון גופו של פסח. אך הנה שאר המצות ומעש"ט של בני הגה אך הרוחניות שלהם וכונתם עולה למעלה לפני הש"י. אבל כאן היו מביאים לפניו גופו של פסח כולו למעלה כי פסח הוא לד' וכן כל סדר השלחן ואכילת מצה הנה המצה הקדושה כולה לפני ד' כנ"ל. וזהו שאמרו ואפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מלמעלה להשפיע לו הטובות והישועות של גאולת ד' כוסות וזהו ואפילו מן התמחו"י כי כל ההשפעות באים ע"י בחי' יסוד עלאה והוא הנקרא גבאי צדקה האמיתי וע"ד שפרש"י ז"ל. התמחו"י רמז תם ח"י ו"ה בחי' תם ח"י מפורש בזה"ק כמה פעמים וזה התמחו"י אותיות ו"ה עמהם שהוא בחי' זו"נ להשפיע כל טוב למטה כו' והבין: